Egelverhalen

Een oneindig dagboek

Egelverhalen

Een oneindig dagboek

Judith Duinkerken

Copyright © 2024: The Hedgehog Program
Auteur: Judith Duinkerken
Druk- en bindwerk: Brave New Books
Vormgeving en binnenwerk: Judith Duinkerken

Originele illustraties, exclusief ontwikkeld voor deze uitgave.
Concept en uitvoering: Judith Duinkerken.

(Huis)Dieren
ISBN: 9789465124667
NUR: 223 (Natuur, plant, dier <12 jaar)

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende.

Voorwoord

Mijn naam is Judith Duinkerken. Ik woon in Drenthe en ben sinds november 2024 Klimaatburgemeester van Hoogeveen. Al jarenlang onderzoek ik als zelfstandig onderzoeker het gedrag, de leefomgeving en het welzijn van de Europese egel – een dier dat velen kennen en liefhebben, maar dat het in onze moderne wereld steeds moeilijker krijgt.

Egels horen bij onze tuinen, parken en bosranden. Toch zie je ze steeds minder. Verkeer, verstening, het verdwijnen van insecten, dichte schuttingen en een gebrek aan veilige nestplekken zorgen ervoor dat deze stille nachtdieren steeds vaker verdwijnen zonder dat we het merken. De achteruitgang van de egel is een signaal. Niet alleen voor zijn soort, maar voor de hele biodiversiteit om ons heen.

Met dit boek wil ik laten zien hoe egels écht leven – in Nederland, in onze tijd, en in alle seizoenen van het jaar. Elk hoofdstuk vertelt het verhaal van één egel, op één plek, in één maand. Soms zijn ze jong, soms oud. Soms vinden ze voedsel, soms lopen ze gevaar. Maar altijd leer je iets over hoe ze hun wereld ervaren, en hoe kwetsbaar die wereld is geworden.

Dit boek is bedoeld voor iedereen vanaf ongeveer 12 jaar die nieuwsgierig is naar natuur dichtbij. De verhalen zijn realistisch, zorgvuldig onderzocht en met liefde geschreven – zodat je even mee kunt lopen op pootjes die wij meestal niet horen.

Ik hoop dat dit boek je niet alleen laat zien hoe bijzonder egels zijn, maar je ook uitnodigt om iets voor hen te betekenen. Een open poortje in je schutting. Wat blad laten liggen in de tuin. Een beetje ruimte gunnen in een wereld die steeds voller wordt.

Want voor een egel kan zelfs dat het verschil maken.

Veel leesplezier,
Judith Duinkerken
Klimaatburgemeester van Hoogeveen
Onafhankelijk onderzoeker van egels

Hoe werkt dit boek?

Dit boek is een eindeloos egeldagboek. Het neemt je mee door de seizoenen, langs dorpen, bossen, tuinen, spoorlijnen en heidevelden – door de ogen van egels die elk hun eigen verhaal vertellen. Elk hoofdstuk speelt zich af in een specifieke maand en op een unieke plek in Nederland. De egels zijn fictief, maar wat ze meemaken is gebaseerd op echte omstandigheden, gedrag en problemen waar egels vandaag de dag mee te maken hebben.

Je kunt het boek op meerdere manieren lezen.
Er is geen goed of fout. Alleen wat voor jou werkt.

Wil je met het jaar mee lezen?
Lees dan elke maand één verhaal, passend bij de tijd van het jaar. Zo leef je samen met de egels door lente, zomer, herfst en winter – elk seizoen opnieuw.

Wil je chronologisch beginnen?
Lees dan in het eerste jaar steeds het eerste verhaal van elke maand. In het tweede jaar kies je de tweede verhalen, en in het derde jaar lees je alle derde verhalen. Op die manier beleef je drie opeenvolgende egeljaren. Aan het eind kun je opnieuw beginnen – want de natuur begint ook altijd weer opnieuw.

Tussendoor vind je nog meer in dit boek:

- Tuiniertips per maand, zodat je zelf kunt bijdragen aan een egelvriendelijke leefomgeving.
- Leuke weetjes over egels, verspreid door het boek heen.
- Activiteiten en ideeën waarmee je de egels in jouw buurt kunt helpen.

Of je nu alles achter elkaar leest of af en toe een maand opzoekt: dit boek is bedoeld om langzaam te lezen. Met aandacht, met verwondering, met liefde voor alles wat stil en stekelig is.

Welkom in de wereld van de egels.
Ze lagen al op je te wachten.

Januari

Hinne in de egelopvang in Friesland.

Wakker door de knallen

De lucht trilt. Mijn nest schudt zachtjes mee met het gerommel van boven. Doffe klappen, sissende fluittonen, en daarna een regen van knetterend licht. Ik weet wat het is. Mensen doen dit elk jaar. Ze noemen het “vuurwerk”.

Ik weet het nog van vorig jaar, al ben ik toen niet wakker geworden. Deze keer is het anders. Misschien was ik te licht toen ik in slaap viel. Mijn buik niet vol genoeg. Mijn vetlaag te dun. Hoe dan ook – ik ben wakker. En ik ben hongerig.

Mijn hele lijf voelt raar. Zwaar en stijf, alsof ik al eeuwen niet heb bewogen. Dat klopt ook wel. Het is januari. Al weken lig ik stil onder een dikke laag bladeren, verstopt achter een schuurtje in een stadstuin. Tussen een stapel houtblokken en een klimopstruik heb ik mijn nest gebouwd. Warm genoeg, meestal. Maar vannacht trekt de kou dwars door de grond omhoog. En mijn maag gromt harder dan het vuurwerk dat nog steeds echoot tussen de huizen.

Eerst beweeg ik alleen mijn snuit. Heel langzaam. Dan een poot. Nog één. Alles doet mee alsof ik van steen ben gemaakt. Mijn lijf wil blijven liggen. Maar honger is sterker dan slaap.

Voorzichtig steek ik mijn neus naar buiten. De lucht ruikt naar rook, modder en oud vuurwerk. Geen sneeuw. Wel ijskoud. Het is donker, maar ik zie het oranje schijnsel van de straatlantaarns op de stenen. Mijn pootjes plakken een beetje vast aan de koude tegels. Maar ik moet. Ik moet iets eten.

Ik waggel uit de tuin. Over de stoep, langs een rij kliko’s. Hier is het altijd druk in de zomer. Mensen praten, barbecuen, kinderen spelen. Nu is het stil. Alleen het verre geknal van vuurwerk klinkt nog af en toe, als een dreunende donderslag in mijn borstkas.

Uit de struiken schrikt een merel op. “Wat doe jij hier, stekelrug? Het is januari!”

“Dat weet ik,” brom ik, “maar mijn maag vindt dat ik nu moet lopen.”

Ze schudt haar veren en duikt weer terug haar struik in. Typisch stadsvogel – veel lawaai, weinig hulp.

Ik loop verder, voorzichtig, mijn kop laag. De straten zijn leeg, maar ik weet waar ik heen wil. In een tuin een paar huizen verder zetten mensen soms schoteltjes buiten. Kattenvoer, meestal. Soms speciaal egelvoer – dat weet ik omdat het niet stinkt naar vis.

Onderweg snuffel ik bij een tuinhek. Hier rook ik ooit pindakaas. En daar – daar lag eens een half stuk boterham met worst. Mensen zijn rommelig. Dat is hun natuur. En voor ons, stadse egels, is dat soms geluk.

Een geur! Kip. Warm, vlezig. Mijn snuit trilt. Mijn poten versnellen. Onder een houten bankje, half verscholen achter een plantenpot, vind ik een klein metalen schaaltje. Er zitten nog restjes in. Niet vers, maar goed genoeg. Ik snuffel, check op beweging. Geen katten, geen concurrentie.

Langzaam begin ik te eten. Niet schrokken. Mijn lijf is traag, mijn maag nog in winterslaap. Als ik nu te snel eet, word ik misselijk. En een misselijke egel is nergens goed voor.

Terwijl ik eet, hoor ik zacht geschuifel. Iets zwaars schuift langs de schutting. Ik hou stil, ruik. Dan zie ik haar.

Een dikke bruine rat kijkt nieuwsgierig naar me vanaf de schuttingrand. “Hee, stekeltje,” zegt ze. “Weinig winterslapers op straat. Jij bent vroeg.”
“Of laat,” zeg ik. “Ik moet straks terug.”

Ze knikt. “Slim. Te lang wakker zijn is vragen om problemen.”

Ik brom instemmend. In de stad deel je het voedsel met wie je tegenkomt. Geen ruzie, alleen overleven.

Ze laat me met rust. Gelukkig. In mijn conditie zou ik een gevecht verliezen. Zelfs een uitgeschoten sprankje energie moet ik sparen.

Als mijn buik iets minder hol voelt, lik ik mijn bek schoon. De kip is op. Ik had meer kunnen eten, maar dit was genoeg voor nu. Tijd om terug te keren.

De terugweg lijkt langer. Mijn poten protesteren. Mijn rug prikt – niet van mijn stekels, maar van binnenuit. Mijn lijf wil slapen. Maar ik ben dapper – ik ben Bram. En ik weet waar mijn nest is.

Langs de kliko's, terug over de stoep. Voorbij het perkje waar ik in de zomer eens een slak vond, groter dan mijn kop. Nu ligt er alleen nat blad. Geen insect te bekennen.

Een fiets knarst over de weg. Ik schrik en duik plat tegen de grond. Maar de fietser kijkt niet eens mijn kant op. Alleen mensenkinderen zouden stoppen voor een egel – en die liggen nu in hun bed.

Ik steek een steegje over en wurm me tussen een hek en een afvalbak door. Mijn poten glijden uit op de natte stenen. Au. Ik ga even zitten. Rusten. Ademhalen.

Dan verder. Nog een tuin. Nog een heg. Daar is het schuurtje. Mijn schuurtje.

Ik schuifel eromheen, voel de klimop tegen mijn flank. Achter de stapel hout, daar is het: mijn nest van bladeren, mos en stukjes plastic die ik vond in een composthoop. Warm. Veilig. Het ruikt naar mij.

Ik kruip naar binnen. Mijn lijf zucht bijna hoorbaar van opluchting. De wereld buiten is koud en hard, maar hier – hier kan ik verdwijnen.

Mijn hartslag daalt. Mijn ademhaling vertraagt. Mijn spieren verslappen. Alsof iemand een deken over me heen legt, van binnenuit.

Ik hoor nog één vuurpijl, ergens in de verte. Een laatste knal. Maar ik hoor het al nauwelijks meer.

Deze keer blijf ik slapen.

Tot de lente.

Welke sporen van dieren kun je nu buiten vinden?
Zelf in de winter kun je vaak nog sporen zoeken.

Egelweetje!
Egels slapen in januari meestal diep: hun hartslag daalt van 180 naar soms maar 10 slagen per minuut.

De zachte winter

De wind is zacht vandaag. Niet warm, maar ook niet scherp. Geen sneeuw op de grond, geen rijp op de bladeren. Alleen natte aarde, kale bomen, en de geur van vochtige dennen.

Ik ben Juno.
En ik ben wakker.

Dat is niet de bedoeling. Niet in januari. Niet in een bos als dit. Maar mijn lijf zegt iets anders. Het wil geen winterslaap. Het wil lopen. Zoeken. Weten.

Ik ben de dochter van Lente. Geboren in mei, op een warme plek onder een braamstruik. Mijn moeder was krachtig en kalm, met een neus als een kompas en een brom in haar stem die je niet vergat. Ze heeft me grootgebracht in een zomer vol geur, beweging en lesjes over leven. Over eten en verstoppen, over het belang van vet, over hoe je jezelf warm houdt met niets anders dan blad, mos en geduld.

En toen, in het najaar, gingen we allemaal op zoek naar een plek om te slapen. Mijn broers, mijn zusjes, ik. Ik vond een plek bij de rand van het bos, tegen een schuine helling, half onder een dode boom. Ik verzamelde blad, bouwde een nest, draaide rondjes totdat alles precies klopte. En ik sliep.

Of… dat dacht ik.

Want de winter kwam niet echt.

Er was kou – kort, flinterdun – maar geen vorst die bleef. Geen sneeuw die stil viel en alles dempte. Geen stilte zoals mam het beschreef. Geen bevroren grond die zelfs de wormen liet slapen.

Er waren dagen dat het lente leek. De zon op mijn rug, de geur van nat gras, de stem van een mees in de takken. En op zo'n dag werd ik wakker.

Eerst een beetje. Mijn hart klopte sneller, mijn poten voelden minder zwaar. Toen meer. Mijn ogen gingen open. Mijn snuit rook leven. En mijn maag… die knorde.

Ik dacht: misschien is dit dom. Misschien moet ik terugkruipen en doen alsof ik niets heb geroken. Maar ik was nieuwsgierig. En hongerig. En jong.

Dus ik kwam naar buiten.

De lucht rook naar modder. Naar bladeren die zichzelf hadden opgegeven. Naar boomschors vol schimmels. Naar paddensporen. En naar regen.

Ik liep.

Langs dennen en berken, over paadjes van mos en wortels, langs sporen van reeën en dassen. Soms hoorde ik het gehijg van een hond in de verte – dan bleef ik stil. Maar meestal was het rustig. Er zijn weinig mensen in het bos in januari. Zelfs als de winter zacht is.

Ik vond kevers, lui en dom, verstopt in rot hout. Ik vond wormen, traag maar levend, in nat zand. Ik vond een slak. Eén. Maar hij was genoeg.

Mijn lijf werd wakker. Mijn snuit scherp. Mijn ogen helder. En mijn nest? Dat voelde ver weg.

Ik liep verder dan ooit.

Ik woon nu op de rand van de Veluwe. Hier zijn dennenbossen, heidevelden, open plekken waar je het gras nog ziet ritselen in de wind.

Het bos is groots, maar niet leeg. Er leven hier meer dan egels. Herten, konijnen, marters, buizerds. En vossen.

Ik wist dat al. Mam vertelde het. Maar ruiken is anders dan horen.

Op een nacht vond ik een holte tussen boomwortels. Vers. De geur nog warm. Vos.

Mijn hart sprong op.

Ik wist: wegwezen. Nu. Geen aarzeling.

Ik maakte mezelf plat, dook in een hoop blad, en wachtte. Een uur, misschien meer. Mijn ademhaling als het tikken van regen op een blad. Langzaam, regelmatig. Tot de geur verdween.

Maar die vos – die bleef in mijn gedachten.

En later, veel later, kwam ik hem echt tegen.

Het was een stille avond. Geen regen. Geen wind. Alleen mijn poten op het zand. Ik liep langs een kleine open plek, waar het maanlicht tussen de stammen viel. Ik hoorde iets – een takje dat brak. Ik draaide mijn kop, rook iets wat ik al kende. En daar was hij.

Slank. Rood. Scherp.
Zijn ogen glansden.
Zijn bek was net open.

We zagen elkaar.

Hij bewoog niet.

Ik ook niet.

We stonden daar, in de stilte. En toen… knipperde hij.

En liep door.

Ik bleef achter.

Waarom hij me niet pakte?
Misschien had hij al gegeten.
Misschien dacht hij: dat stekelige ding daar, dat is geen moeite waard.
Misschien dacht hij zelfs: jij hoort hier ook.

Wie zal het zeggen?

Ik weet alleen dat ik daar stond, en leefde.

Sindsdien ben ik alerter.
Ik ruik verder.
Ik luister langer.
Maar ik blijf wakker.

Want deze winter is niet koud genoeg om me te dwingen.

’s Nachts loop ik, langzaam, door het bos. Mijn lijf is zwaar van eten, maar wakker van instinct. Ik maak een nieuw nest onder de wortels van een den. Niet voor de hele winter – maar voor overdag. Voor als het toch ineens kouder wordt. Voor als de wereld me zegt: nu slapen.

Maar tot die dag…
Blijf ik lopen.

Ik ben Juno.
Dochter van Lente.
En dit is mijn eerste winter waarin ik niet slaap.

De wereld verandert.
En ik verander mee.

Wat zou jij nodig hebben om buiten te overleven in de winter? Vergelijk dat eens met een egel.

Egelweetje!

Tijdens de winterslaap verliest een egel tot 30% van zijn lichaamsgewicht. Want ook tijdens het slapen verbruiken ze energie!

Waar de lucht zakt

Er hangt een geur in de lucht die ik niet vertrouw. Niet omdat hij gevaarlijk is, niet meteen. Maar omdat hij te stil is, te klinisch. Geen aarde, geen blad, geen nat gras. Alleen metaal, desinfectiespray, plastic handschoenen en de geur van veel te veel egels in veel te weinig ruimte. Geen buitenlucht. Geen wind. Geen maan. Alleen de galm van muren die gemaakt zijn om warm te houden, maar die de kou van afwezigheid niet buiten kunnen sluiten.

Ik ben Hinne.
En ik woon voorlopig in een opvang in Friesland.

Ze noemen het opvang, maar voor mij – en voor de tientallen egels die hier in plastic bakken, houten hokken of met dekens beklede kisten liggen – voelt het eerder als tussenruimte. Alsof de echte wereld even gepauzeerd is en wij worden bewaard tot iemand besluit dat we weer verder mogen.

Ik weet niet meer precies hoe ik hier terecht ben gekomen. Ergens, in de buurt van Heerenveen, ben ik in november wakker geworden met een gevoel van kou dat ik niet kon wegslapen. Mijn nest was te vochtig, mijn vetvoorraad te klein, en mijn lijf weigerde de winterslaap echt in te zakken. Dus ik ging lopen. Zoekend. Verward. In een tuin gevonden, in een doos gezet, naar binnen gebracht. Ze wogen me. Keken naar mijn poten. Schreven dingen op. Noemden me licht, maar “nog op tijd.”

Dat dacht ik toen ook.

Maar toen werd het januari. En alles veranderde.

Niet voor mij alleen. Voor iedereen.

Eerst was er Bente, een jonge egel met grote ogen en dunne flanken. Ze at goed, sliep vaak, leek in orde. Tot ze plotseling begon te trillen. Eerst haar kopje. Toen haar poten. Alsof haar lijf signalen kreeg die het niet

kon opvolgen. Binnen een dag lag ze op haar zij, snuitje open, adem te snel. Ze werd apart gezet, in een warmere kamer, maar ze kwam niet meer terug.

Daarna viel het me pas op. Hoe stil het was in onze kamer.

Niet letterlijk – er is altijd wel wat geritsel, een brommende lamp, een verzorgster die voorzichtig praat tegen zichzelf of tegen een ziek dier. Maar de egels… die zijn stil. Er wordt niet meer gebromd, niet meer gesnuffeld, nauwelijks nog bewogen.

Sommigen liggen opgerold, dagenlang. Anderen, zoals ik, blijven wakker omdat iets van binnen dat zegt. Dat het nog niet mag. Dat je nog moet opletten.

Want de ziekte is hier.

Ze noemen het een mysterieuze egelziekte. Niemand weet precies wat het is. Alleen dat het begint met trillingen. Dan zwakte. Dan soms verlamming. Sommige egels herstellen. Anderen sterven. En niemand weet waarom de een het redt en de ander niet.

Ik lig in een lange rij van bakken, ieder met een naamkaartje erboven. Hinne. Djoeke. Bram. Sytske. Foppe. De vrijwilligers proberen vrolijk te klinken, maar hun stemmen zijn zwaarder geworden. Ze praten zachter. Halen dieper adem voor ze iets optillen. Soms hoor ik ze zuchten.

Elke dag ruikt de kamer iets sterker naar ontsmettingsmiddel.

Soms hoor ik een andere egel piepen. Niet schreeuwen – egels schreeuwen niet. Maar een kleine, zachte piep, ergens uit een andere hoek van de ruimte. En daarna: voetstappen. Een bak die verplaatst wordt. Soms terugkomt. Soms niet.
Ik lig. En ik wacht.

Ik eet nog. Langzaam. Ik tril niet. Mijn poten doen wat ik wil. Mijn neus werkt. Maar ik voel het. Iets wat tussen de stekels kruipt. Niet ziek zijn, niet zwak. Maar het besef: het is dichtbij.

Foppe lag naast me. Een grote egel, oud misschien, bromde vaak tegen zichzelf. Hij was hier al voor ik kwam. We rookten aan elkaar en lieten het daarbij. Geen vriendschap, maar erkenning. Hij kreeg de ziekte. Maar traag. Geen heftige spasmen. Gewoon… minder worden. Steeds iets minder. Tot hij stopte met bewegen. Ze legden een handdoek over zijn bak. En daarna was hij weg.

En ik bleef.

Ik blijf nog steeds.

Mijn bak wordt elke dag schoongemaakt. Een hand tilt me op – warm, maar vermoeid. Soms krijg ik voer dat ik niet ken, met een andere geur, iets medisch. Ik eet het op. Niet uit honger. Uit discipline. Omdat ik moet.

De andere egels… verdwijnen.

Niet allemaal tegelijk. Maar geleidelijk. De bakken schuiven dichter tegen elkaar. Namen verdwijnen van het bord. Soms komt er een nieuwe. Vaak een jong, in een doek. Soms piept het nog. Soms al stil.

Ik probeer mezelf wakker te houden. Tel de geluiden. Onthoud de stappen van de verzorgers. Probeer patronen te herkennen. ’s Nachts droom ik van geur. Van nat gras. Van het ritselen van bladeren die echt uit wind ontstaan, niet uit een ventilatiesysteem.

Ik mis regen.

Echte regen. Op je snuit. Op je rug. Niet dit constante binnenzijn. Niet de warmte die nergens naar ruikt.

Soms komt er iemand binnen met laarzen en buitenlucht aan zijn jas. Dan ruik ik alles tegelijk: modder, mest, winter. En ik draai mijn kop die kant op. Niet om te vluchten. Maar om te herinneren dat er een buiten bestaat.

Op een ochtend is Djoeke weg. Ze lag twee bakken verder. Jong, licht, maar fel. Ze at goed, zei een vrijwilliger. Maar het ging toch mis. “Plotselinge achteruitgang,” hoorde ik ze fluisteren.

Ik rol me iets verder op.

En toch. Ik leef.

Ik lig niet stil. Ik eet nog. Ik voel mijn lijf. Mijn poten zijn traag, maar sterk. Mijn adem komt diep. En als ze mijn bak optillen, voel ik mijn hart kloppen zoals het hoort.

Ik ben Hinne.

En ik weet niet of ik straks terug mag. Naar buiten. Naar een tuin, of een erf, of een haag waar ik weer mezelf mag zijn.

Misschien wel.

Misschien niet.

Maar zolang ik adem, ben ik iemand. Niet zomaar een naam op een kaartje. Maar een lijf. Een leven.

Ik ruik nog. Ik hoor nog. Ik weet dat het lente wordt, ooit.

En daar hou ik me aan vast.

Teken of beschrijf een plek in jouw buurt waar een egel veilig zou kunnen overwinteren.

Egelweetje!

Egels die wakker worden in januari doen dat meestal omdat ze te licht zijn of omdat het weer tijdelijk te warm is.